

تاریخ فلسفه

قرن هفدهم

امیل بُریه

ترجمه

اسماعیل سعادت

انتشارات هرمس

فهرست

یادداشت مترجم ..... نُه

فصل اول: خصوصیات عمده قرن هفدهم

۱. تصوّر طبیعت انسانی: اقتدار و حکومت مطلقه ۱
۲. تصوّر طبیعت بیرونی: گالیله، گاسندی و نظریّه جزء لایتجزّأ ۱۲
۳. ساختار زندگی فکری: فرهنگستانها و انجمنهای علمی ۱۸

فصل دوم: فرانسیس بیکن و فلسفه تجربی

۱. زندگی و آثار بیکن ۲۷
۲. کمال مطلوب بیکن: فاهمه و علم تجربی ۳۱
۳. تقسیم علوم ۳۵
۴. ارغنون جدید ۴۰
۵. صورت: مکانیسم بیکن ۴۷
۶. برهان تجربی ۴۹
۷. آخرین بخشهای احیاء العلوم کبیر ۵۱
۸. فلسفه تجربی در انگلستان ۵۳

فصل سوم: دکارت و فلسفه او

۱. زندگی و آثار ۵۹
۲. روش و ریاضیات عمومی ۶۷
۳. مابعدالطبیعه ۷۹
۴. مابعدالطبیعه (دنباله): نظریّه حقایق سرمدی ۸۲
۵. مابعدالطبیعه (دنباله): شکّ و «کوگیتو» ۸۳
۶. مابعدالطبیعه (دنباله): وجود خدا ۹۰
۷. مابعدالطبیعه (دنباله): نفس و جسم ۱۰۱
۸. فیزیک ۱۰۴
۹. علم و ظایف الاعضاء ۱۱۸

	فصل هشتم: لایب‌نیتس
۲۷۷	۱. فلسفه آلمانی پیش از لایب‌نیتس
۲۸۱	۲. زندگی و آثار لایب‌نیتس
۲۸۳	۳. موضع اولیه لایب‌نیتس: علم کلی
۲۸۸	۴. نظریه عدم تناهی
۲۹۱	۵. مکانیسم و دینامیسم
۲۹۶	۶. مفهوم جوهر فرد و الهیات
۳۰۴	۷. الهیات و مونا‌شناسی
۳۱۰	۸. هماهنگی پیشین بنیاد
۳۱۱	۹. اختیار و عدل الهی: خوش‌بینی
۳۱۴	۱۰. موجود زنده
۳۱۶	۱۱. تصورات فطری: لایب‌نیتس و لاک
۳۱۹	۱۲. وجود اجسام
۳۲۰	۱۳. اخلاق

فصل نهم: جان لاک و فلسفه انگلیسی

۳۲۹	۱. زندگی و آثار لاک
۳۳۲	۲. اندیشه‌های سیاسی
۳۳۴	۳. نظریه رساله: انتقاد از تصورات فطری
۳۳۷	۴. تصورات بسیط و تصورات مرکب
۳۴۷	۵. شناخت
۳۵۰	۶. فلسفه انگلیسی در پایان قرن هفدهم

فصل دهم: بل و فوتنتل

۳۵۷	۱. پیر بل
۳۶۷	۲. فوتنتل
۳۷۵	واژه‌نامه فارسی به فرانسه
۳۸۳	واژه‌نامه فرانسه به فارسی
۳۹۱	فهرست اعلام

۱۲۲	۱۰. اخلاق
۱۳۴	۱۱. فلسفه دکارت در قرن هفدهم
۱۳۸	۱۲. گولینکس
۱۴۱	۱۳. کلاوبرگ
۱۴۲	۱۴. دیگی
۱۴۳	۱۵. لویی دو لافورژ
۱۴۵	۱۶. ژرو دو کوردوما
۱۴۶	۱۷. سیلون رئیس و اوئه

فصل چهارم: پاسکال

۱۵۷	۱. روشهای پاسکال
۱۶۳	۲. خرده‌گیری بر اصول
۱۶۶	۳. پاسکال دفاعیه‌نویس

فصل پنجم

۱۷۵	تامس هابز
-----	-----------

فصل ششم: اسپینوزا

۱۹۱	۱. زندگی، محیط و آثار
۱۹۷	۲. اصلاح فاهمه
۲۰۵	۳. خدا
۲۰۹	۴. طبیعت انسانی
۲۱۶	۵. انفعالات: بندگی
۲۲۱	۶. آزادی و زندگی سرمدی
۲۳۰	۷. دین الهی و سیاسی
۲۳۴	۸. اسپینوزایان و ضد اسپینوزایان

فصل هفتم: مالبرانش

۲۴۱	۱. زندگی و آثار
۲۴۳	۲. فلسفه و الهیات
۲۵۰	۳. طبیعت انسانی
۲۵۵	۴. علل موقعی
۲۵۸	۵. طبیعت شناخت و رؤیت در خدا
۲۶۷	۶. مالبرانشیان

فصل اوّل

خصوصیات عمده قرن هفدهم

۱. تصوّر طبیعت انسانی: اقتدار و حکومت مطلقه

هیچ قرنی مانند قرن هفدهم چنین اندک به نیروهای غریزی و انهداده به خود اعتقاد نداشته است. کجا می‌توان از انسان طبیعی، این معروض بی‌چاره کشمکش انفعالات نفسانی، تصویری یافت حقیرتر از آنچه متفکران سیاست و اخلاق قرن هفدهم از او به دست داده‌اند. در این باره، هابز^۱ با لاروشفوکو^۲، و لاروشفوکو با نیکول^۳ یا نسینی^۴، همداستان است؟ هابز بر آن است که انسانها در حالت طبیعی ددمنشانی بدنهادند که تنها با فرمانروایی خودکامه می‌توان آنها را رام کرد، و یانسینها هم نمی‌توانستند چیزی جز این معنی را بپذیرند که هر حرکت مهر و شفقتی در انسان – که روح گناهکاری او را به دست شهوات سپرده است – تنها ناشی از فیض الهی^۵ است.

قرن هفدهم قرن اصلاح کلیسای کاتولیک و قرن حکومت مطلقه سلطنتی نیز هست. جنبش اصلاح کلیسای کاتولیک^۶ به وئنی مذهبی^۷ رنسانس پایان می‌دهد و به نظام مسیحیت کاتولیک، که هدایت نفوس و اذهان مردمان را وظیفه ضروری خود می‌شمرد، شکوفایی می‌بخشد؛ فرقه یسوعیان^۸، که پیش از دویست مدرسه در فرانسه دارد، مربی و راهنمای روحانی و مبلغ مذهبی تربیت می‌کند. فلسفه تومیسم^۹، در شکلی که سوارث^{۱۰} یسوعی به آن می‌دهد،

---

1. Hobbes   2. La Rochefoucauld   3. Nicole   4. Janséniste
5. grâce divine   6. contre-réforme   7. paganisme   8. Jésuites
9. thomisme   10. Suarez

همه جا تعلیم داده می‌شود، و سرانجام، حتی در دانشگاه‌های کشورهای پروتستان مذهب، جای نظریهٔ ملانکتون^{۱۱} را می‌گیرد. اصلاح مذهب کاتولیک جنبشی است که از رُم سربرمی‌آورد، و توفیق آن مدیون ابتکارات فردی است. حکومت سلطنتی در فرانسه «گالیکان»^{۱۲} و در انگلستان «آنگلیکان»^{۱۳} است. با این همه، در فرانسه خود حکومت سلطنتی است که از توسل به هیچ خشونتی برای ایجاد وحدت مذهبی فروگذار نمی‌کند، تا آنجا که سرانجام با الغای فرمان نانت^{۱۴} مذهب پروتستان را به کلی از میان برمی‌دارد.

استبداد شاه به معنی قدرت یک فرد قوی نیست که بتواند با اعتبار شخصی خود یا با وسایل قهرآمیز اتباع خود را در اطاعت نگاه دارد؛ بلکه نقشی اجتماعی است مستقل از شخصی که آن را ایفا می‌کند، و حتی، در طی صغارت‌های طولانی شاهزادگان، که وزیران مقتدری به نام آنها حکم می‌رانند، پایدار می‌ماند. این نقش الهی منشأ، بیش از آنکه احقاق حق کند، اعمال تکلیف می‌کند، و شاه مستبد، که صاحب حق الهی^{۱۵} است، ولی خود نخستین عمل‌کننده به وظیفه‌ای است که انتخاب خدا برعهده او نهاده است، درست نقطهٔ مقابل «جبار»^{۱۶} رنسانس است.

بنابراین، این قواعد سخت، چه در مذهب و چه در سیاست، مقبول و مرضی مردم است، و ضرورت آن به همان اندازه قابل درک است که فواید آن. سختی قاعده به هیچ وجه به معنی بردگی نیست، بلکه استخوان‌بندی است که بدون آن، انسان، از هم‌گسسته و شگاک همچون موتینی^{۱۷} صاحب کتاب مقالات^{۱۸}،

11. Mélancton 12. gallican 13. anglican

14. révocation de l'édit de Nantes

۱۵. droit divin، نظریه‌ای دایر بر اینکه پادشاهان حق سلطنت کردن را به موجب قانون خدایی و طبیعی از نیاکان خود به ارث می‌برند. بنا بر این نظریه، پادشاهان هیچ‌گونه مسئولیتی در مقابل ملت ندارند. در انگلستان، هابز طرفدار این نظریه و لاک مخالف آن بود. — م.

16. tyrant 17. Montaigne 18. Essais

در خود فرومی‌ریزد. تشریفات دربار، مانند مناسک مذهبی در کلیسا، راهنمای او در روابط اجتماعی است.

با این همه، مقاومت‌هایی هست، و فراوان هم هست. در انگلستان، حکومت مطلقهٔ مبتنی بر حق الهی دو بار با ارادهٔ عمومی روبه‌رو می‌شود، و در هر دو بار شکست می‌خورد؛ در فرانسه، وحدت مذهبی جز با آزار و شکنجه برقرار نمی‌شود. هلند در سراسر قرن هفدهم پناهگاه آزاردیدگان همهٔ کشورها، از یهودیان اسپانیا و پرتغال، تا سوکینوسیای^{۱۹} لهستان و چندی بعد پروتستانهای فرانسه، است؛ البته پناهگاهی موقت، زیرا غالباً جانشان در خطر است. مذهب کاتولیک، خود نیز، در سرزمین برگزیده خود، فرانسه، به سبب نزاع میان یانسنیان و مولینیان^{۲۰}، و در پایان قرن هفدهم به سبب ماجرای رازوری^{۲۱} خانم گوئیون^{۲۲}، در معرض تهدید است. در پس این وقایع آشکار، فعالیت فکری نهفته است که در هزاران واقعه، هزاران کتاب و رسالهٔ هجایی، که امروز از یادها رفته است، انعکاس می‌یابد. مطالبات آزادی و تساهل در قرن هجدهم آغاز نشد، بلکه بانگ آن در سراسر قرن هفدهم، در انگلستان و مخصوصاً در هلند، همواره شنیده می‌شد، و این قرن با مباحثهٔ تند میان بوسوئه^{۲۳}، که از حق الهی شاهان حمایت می‌کند، و زوریو^{۲۴}، کشیش پروتستان و مدافع حق حاکمیت مردم، پایان می‌یابد.

با این همه، اگر از نزدیک‌تر بنگریم، درمی‌یابیم که این مطالبات و این مباحثات نشان قرن را بر خود دارد؛ به این معنی که این مطالبات حاکی از خودخواهی کسانی نیست که صرفاً در طلب تأمین احترام برای عقاید فردی خود باشند.

از این نظر، یکی از شاخص‌ترین دست‌آوردهای فکری این قرن کتاب

19. Sociniens

۲۰. پیروان آیین مولینا (Molina)، یسوعی اسپانیایی، که تعالیم او به نام «مولینیسیم» (molinisme) خوانده می‌شود. — م.

21. mysticisme 22. Mme Guyon 23. Bossuet 24. Jurieu